

МАКТАБ О'QUVCHILARI O'RTASIDA SHE'RLARNI IFODALI AYTISHGA O'RGATISH

Lola Abdullayeva Baxtiyor qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Ona tili o'qitish metodikasi

(Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yo'nalishi)

Tel: 97 577 03 08

Annatsiya: Ushbu maqolada Maktab o'quvchilari o'rtasida she'rlarni ifodali aytishga o'rgatish, ma'naviy va ahloqiy jihatdan she'riyat tomonlama bolalar ongini rivojlantirishlar haqida fikrlar ilgari surildi.

Kalit so'zlar: sh'er, ulug', sof ilmiy, poetic, yosh, mehr, ezgulik, vatanparvarlik, badiiy.

Boshlang'ich sinf o'qish darsliklarida yuzdan ortiq shoirlarning ko'plab xilma-xil mavzulardagi she'rlari berilga. Albatta, ularning har biridan ulug' maqsadlar ko'zlangan. Chunki sh'er ham, avvalo, badiiy adabiyotdir. Adabiyotni o'z mohiyatiga ko'ra jo'shqin daryoga qiyos qilsa bo'ladi. Daryo suvlaridan dalalar, dov-daraxtlar gullab-yashnasa, adabiyot inson qalbiga ezgulik urug'ini sepadi, uni hayotda to'g'ri yashashga, ulug' maqsadlar yo'lida kurashishga o'rgatadi. Daryo irmoqlardan vujudga keladi. Adabiyotimiz irmoqlari esa adiblarimiz yaratgan asarlardan iborat. Daryolarning sersuvligi, hayqirib oqishi irmoqlar suviga bog'liq bo'lgani singari, adabiyotning jo'shqinligi, kurashchanligi – hayotda tutgan o'rni undagi asarlarning sifatiga qarab belgilanadi. Shunga ko'ra adabiyot ta'limi o'z oldiga bir qator maqsadlarni qo'yadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi adabiy ta'lim asosan sof ilmiy maqsadlarni emas, balki ma'naviyaxloqiy yo'nalishlar ustuvorligini ko'zda tutadi. Ular orasida eng muhimlari quyidagilar: · o'quvchilarning yosh xususiyatlarini e'tiborga olgan holda, milliy va jahon adabiyotining eng munosib namunalari bilan tanishtirish asosida ularning qalbida vatanparvarlik, ezgulik, insonparvarlik singari yuksak insoniy fazilatlarga nisbatan rag'bat, mehr va muhabbat uyg'otish; · ularni fuqarolik va vatanparvarlik ruhida, adabiyotga, milliy, madaniy-ma'rifiy qadriyatlarga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash; · ularning boy ma'naviy dunyosini shakllantirish; · badiiy asar va uning poetik xususiyatlarini o'rganish asosida o'quvchida tanqidiy fikrlashga oid ko'nikma va malakalarni hosil qilish; · ulardagi mustaqil fikrlash, ijodkorlik qobiliyatlarining shakllanishi va rivoji uchun imkoniyat yaratish; · ularda har qanday ma'naviy xurujlarga nisbatan sog'lom va baquvvat e'tiqodga tayanadigan

immunitetni shakllantirish; · soʻz sanʼati vositasida oʻquvchining individual va shaxslik fazilatlarini rivojlantirish¹

Poetik boʻlmagan yozuv yoki nutqda poetik til va texnikalardan foydalanishni anglatuvchi poetik ritorika samarali muloqotning zaruriy elementidir. Yosh maktab oʻquvchilari oʻrtasida oʻqitilib, amaliyot oʻtganda ularning til koʻnikmalari, ijodkorligi, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Quyida maktab oʻquvchilari oʻrtasida poetik mulohazalarni oʻrgatishning ayrim foydalari keltirilgan.

1. Til koʻnikmalarining yaxshilanishi. Bolalar sheʼriy til va texnikasidan foydalanishni oʻrgangach, turli ifoda shakllariga duch keladilar va oʻzlari oʻrganayotgan tilda soʻz boyligi, savodxonlik koʻnikmalari va ravonligini oshirishi mumkin.

2. Ijodkorlikning kuchayishi. Bolalarni sheʼriy tildan foydalanishga undash ularda ijodiy fikrlashga, tasavvurini rivojlantirishga yordam beradi. Sheʼriyat bolalarning oʻz fikrlarini va gʻoyalarni ifodalashi uchun qiziqarli va qiziqarli usul boʻlishi mumkin.

3. Uzviy tanqidiy fikrlash. Poetik tildan foydalanish bolalarni oʻzlari ishlatgan soʻzlar ortidagi maʼno va niyat haqida tanqidiy fikrlashga majbur qiladi. Poetik mulohazalarni oʻrganish bolalarda matnning maʼnosini tahlil qilish va talqin qilishda yordam beradi. Bu tushuncha va muloqot uchun zaruriy mahoratdir.

4. Muloqot koʻnikmalarining yaxshilanishi. Poetik mulohazalar bolalarga yozma yoki ogʻzaki muloqot orqali boʻladimi, yanada samarali muloqot qilishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, bolaning ochiq soʻzlashuvga boʻlgan ishonchini rivojlantirishda yoki gʻoyalarni aniq va aniq tarzda taqdim etishda foydali boʻlishi mumkin.

5. Hamdardlik va hissiy aqlning rivojlanishi. Poetik mulohaza koʻpincha hissiy til va tasvirlardan foydalanishni oʻz ichiga oladi. Bu esa bolalarga oʻz fikrlarini va his-tuygʻularini sogʻlom va mazmunli tarzda ifodalashni tushunishga yordam beradi.

Sheʼriyat – keng his-tuygʻular va gʻoyalarni bildiradigan goʻzal va kuchli ifoda vositasidir. Biroq sheʼriyat va uning goʻzalligini chindan ham qadrlash uchun oʻquvchilarni sheʼrlarni oʻqish va talqin qilishda ifodali boʻlishga oʻrgatish lozim. Quyida oʻquvchilariga sheʼriyatga boʻlgan yondashuvda yanada ifodali boʻlishga yordam bermoqchi boʻlgan oʻqituvchilar uchun baʼzi maslahatlar keltirilgan.

1. Sheʼrlarni baland ovozda oʻqing. Oʻquvchilarni sheʼriyat bilan yanada ifodali boʻlishga oʻrgatishda birinchi qadam ularni sheʼrlarni baland ovozda oʻqishga undashdir. Bu esa oʻquvchilarga soʻzlarning ritmi va kadensiyasini eshitishga, asar yetkazmoqchi boʻlgan his-tuygʻular va nuanslarni his eta boshlashga yordam beradi.

2. Asar haqida soʻz yuriting. Oʻquvchilar asarni oʻqiy boshlashdan oldin, avvalo, sinfdan muhokama qilish kerak. Ushbu muloxaza asarning maʼno va mavzulariga, shoirning ushbu mavzularni etkazishda qoʻllaydigan obrazlariga tegishi kerak. Bu esa

¹ Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti Yaqubova Rayhon Samarqand-2011

o'quvchilarga asar haqida yaxlit tushuncha beradi va u bilan yaxshiroq bog'lanishga yordam beradi.

3. Ifodaga ahamiyat bering: o'quvchilar asarni o'qib, muhokama qilgandan so'ng, ifodaga e'tibor qaratish vaqti kelgan. O'quvchilar asosiy so'zlar, iboralar va tinish belgilariga e'tibor qaratib, asarni baland ovozda o'qishni mashq qilishdan boshlang. O'quvchilarni muhim nuqtalarni ta'kidlashda inflyatsiya va pauzalardan foydalanishga, asar ifodalagan his-tuyg'ularni, his-tuyg'ularni yetkazishga undash.

4. Drama texnikasidan foydalaning. Rol, improvizatsiya va issiq o'rindiqlik kabi drama texnikasi o'quvchilarga asarda ifodalangan his-tuyg'ular va g'oyalar bilan bog'lanishga yordam berishda juda samarali bo'lishi mumkin. Bu usullar o'quvchilarga asarni turli nuqtai nazardan tadqiq qilish, haqiqatan ham personajlar va asarning sozligiga kirish imkonini beradi.

5. O'quvchilarning asarni ijro etishlari. Nihoyat, o'quvchilarga asarni ijro etish imkoniyatini berish kerak. Ijro shaxs sifatida bo'ladimi, juft-juft bo'lsin, yoki guruhli o'qish sifatida bo'ladimi, ijro o'quvchilarga asar bilan to'liq shug'ullanish, asarning fikr va his-tuyg'ularini ifodalashda o'z ovozi topish imkonini beradi.

Navro'z taronasi (Yakkaxon)

Ko'kda quyosh gulxona yoqdi,

Soylar yana to'lib oqdi.

Chiqib xazon ko'rpidan,

Boychechaklar kulib bo'ldi.

Ko'ngillarga yorug' tushdi,

Shudgorlarga urug' tushdi.

Urug'larga jon bag'ishlab,

Yomg'irlarham qutlug' tushdi.

(Hamma birgalikda)

Navro'z, Navro'z, Navro'z!

Tabiatga zardo'z.

Bahor dala-dashtda,

Tikar go'zal kashta.

(Anvar Obidjon)

Maktab ostonasiga endigina qadam qo‘ygan jajjigini bolajonlarga. Sherni yod oldirishdan oldin ifodali o‘qishni o‘rgatish kk deb o‘ylaman. Va sherni birinchi bo‘lib o‘qituvchining o‘zi ifodali va ravon qilib o‘qib berish kerak. So‘ngra esa bolalarga sher mazmuni tushuntirib beriladi. Bunda esa men dastlab ko‘rgazmalilik metodidan foydalangan bo‘lar edim, chunki 1-sinfga endi qadam qo‘ygan bolajonlarda ko‘rib eslab qolish qobiliyati judayam yaxshi rivojlangan bo‘ladi. Asta sekinlik bilan esa shu mavzuga oid bo‘lgan turli xil metod va usullar bilan bolalarga mavzuni yoritib berib, keyin sherni yod oldirgan bo‘lardim. Bolalarni sher yodlashga o‘rgatishdan asosiy maqsad ularning xotirasini kuchaytirish va zehni oshirishdir. Zehni bolajonlarni tarbiyalash esa bizning burchimizdir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o‘quvchilarni she‘riyatni o‘qish va talqin qilishda ifodali bo‘lishga o‘rgatish ularning adabiy mahoratini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilarni she‘rlarni baland ovozda o‘qishga undash, she‘rni sinfda muhokama qilish, ifodaga ahamiyat berish, drama texnikasidan foydalanish, o‘quvchilarning she‘rni ijro etishlari orqali o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilariga she‘riyat bilan yanada chuqurroq darajada bog‘lanishlariga, bu buyuk adabiy shaklning go‘zalligi va qudratini chindan ham qadrlashlariga yordam beradilar. Maktab o‘quvchilari o‘rtasida poetik mulohazalarni o‘rgatish ularning til ko‘nikmalarini, ijodkorligini, tanqidiy fikrlashini, muloqotini, hamdardligini va hissiy aql-idrokini oshirishga yordam beradi. Bolalarga tilning go‘zalligi va qudratini qadrlashga, undan kreativ yo‘llar bilan foydalanishga o‘rgatish orqali kelajakda ishonchli, ijodkor va samarali kommunikator bo‘lishga kuch bermoqdamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oripov. B. T “Darslarning samaradorligini oshirish yo‘llari” Toshkent 1983-yil
2. Rahmonova.Ye.R. Razzoqov.D.N “Pedagogik texnologiyalar” fanidan o‘quv qo‘llanmaT.:2007yil
3. 2-sinf ona tili va o‘qish savodxonligi 1-qism darslik, Toshkent.2021
4. Umumiy o‘rtata‘limning davlat standartlari va o‘quv dasturi // O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligining Axborotnomasi, 7-maxsus son. Toshkent. «Sharq», 1999.
5. Boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha Yangi tahrirdagi davlat ta‘lim standarti // «Boshlang‘ich ta‘lim». Jurnal. Toshkent, 2005. - №5.5,6.